

Всеукраїнська наукова конференція

«Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень»

29 квітня 2025 року
М.Одеса

Міністерство освіти та науки України

**Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського**

**Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка**

**Відділ історії козацтва на півдні України
Науково-дослідного інституту козацтва при Інституті
історії України НАН
України**

Одеський національний морський університет

Одеський національний художній музей

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2025

Рекомендовано до друку кафедрою історії України
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 11 від 18 червня 2025 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 17 від 26 червня 2025 р.

Редакційна колегія:

К.і. н., доцент Сєкерська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*
Лаборант кафедри історії України Яковлєва Д. Є. (Одеса) –
відповідальний секретар
Д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)
Д. і. н. Бруяко І. В. (Одеса)

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2025. 250 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень», яка відбулася **29 квітня 2025 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти: д. і. н., професор Гончарук Т. Г.
д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

ІСТОРІЯ «ТИПОГРАФІЯ ЮХИМА ІВАНОВИЧА ФЕСЕНКА» <i>Засоба Катерина, Водько Владислав</i>	68
СТРУКТУРА ДОМОГОСПОДАРСТВ с. МАЧУХИ ЗА ГЕНЕРАЛЬНИМ ОПИСОМ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ 1766 р. <i>Кисляк Ростислав, Коваленко Оксана</i>	75
ГОРДІЙВСЬКИЙ МОГИЛЬНИК: АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ <i>Климович Владислав, Павленко Софія, Бруяко Ігор</i>	85
ІСТОРІЯ ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ПОЛТАВЩИНИ <i>Ковальчук Анна, Бабенко Людмила</i>	95
НЕОЯЗИЧНИЦТВО В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХХ– ПОЧАТОК ХХІ ст.) <i>Корнійчук Руслана, Діанова Наталія</i>	103
РОЛЬ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ДРУКАРЕНЬ У РОЗВИТКУ ОСВІТИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ХVІ-ХVІІ СТ. <i>Коришунів Іван, Сєкерська Олена</i>	111
ЮРІЙ ЛИПА, МИХАЙЛО ВАСИЛЬЧЕНКО, ДМИТРО БУЗЬКО: ДОЛІ УЧАСНИКІВ ОДЕСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ГУРТКА <i>Кучеренко Світлана</i>	120
ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У США <i>Ліверук Валерія, Плаксивий Павло, Савченко Вітор</i>	128
АРХЕОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЧЕРИ ІЛЛІНКА <i>Лукинюк Максим, Сєкерська Олена</i>	135
ФРАНЦУЗЬКА ГРОМАДА В ОДЕСІ У ДОРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД <i>Малога Олексій, Діанова Наталія</i>	143
ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ В ОДЕСІ: ПОШУК НОВИХ РЕАЛІЙ 1925-1929 РР. <i>Матієнко Олена, Савченко Віктор</i>	152

Матієнко Олена, здобувачка першого рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія)

Савченко Віктор, д.і.н., професор кафедри історії України
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса

УДК 633.88.631.527

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ В ОДЕСІ: ПОШУК НОВИХ РЕАЛІЙ 1925-1929 РР.

Анотація. Феномен українського театру в Одесі у 1925–1929 роках поєднував соціалістичний реалізм та авангард. У статті досліджується його репертуар, вплив на суспільство та сценографічні новації, що сформували українську театральну традицію. Одеська Держдрама стала осередком мистецьких і політичних пошуків.

Ключові слова: Одеса, театр, революція, культура, соцреалізм, авангард.

Одеський український театр у 1925-29 рр, виступав важливим чинником формування національної ідентичності, поєднуючи мистецькі пошуки з ідейними викликами того часу. Сучасний Одеський академічний український музично-драматичний театр імені В. Василька був заснований після революційний період . В роки змін , театр міняє свою назву та керівників (З 1925- Держдрама від представників театральної спільноти міста; пізніше театр Жовтневої Революції) [1].

«Уявіть собі, як новий глядач, сповнений ентузіазму, приходять до театру. Йому вже набридли старі теми — «ковбаса», «чарка» та «гопак». Цей глядач прагне правди, яка відображала б його реалії. Він вимагає нового театру, який би відтворював

дійсність і піднімав важливі соціальні питання. Саме в цей час в Одесі народжується український радянський театр, який згодом отримає назву Театр Жовтневої Революції» [6, с. 7].

Відкриття Одеської Держдрами у 1925 році стало знаковою подією для української культури: вперше в місті з'явився постійний український театр. У той час, коли українська мова й культура лишались на периферії публічного простору, театр став не лише мистецьким майданчиком, а й важливим інструментом радянської культурної політики та пропаганди [6, с. 11-13].

Вагомий внесок у розвиток Одеського українського театру зробив М. Терещенко — актор і режисер із досвідом роботи в театрі Леся Курбаса, «Центростудії» та кількох провідних трупях Києва. У 1926–1929 роках він працював в Одеській Держдрамі, а згодом очолив театри в Одесі й Харкові, поєднуючи сцену з діяльністю на кіностудії [3]. З постаттю Терещенка я асоціюю сміливість у часи невизначеності. Для мене він є уособленням тієї режисерської школи, яка не боялася експериментів, але водночас не цуралась і глибокого змісту. Аналізуючи його діяльність, я зрозуміла, наскільки важливо було мати людей, які не просто підтримували ідеологію, а й вміли говорити з глядачем мовою театру.

У своїй книзі « Крізь лет часу» (1974) М. Терещенко досліджує розвиток Одеської державної драми у 1920–1930-х рр. в контексті загальних напрямів українського радянського театру. Він аналізує експериментальні пошуки режисерів та акторів, що включали різноманіття стилів (експресіонізм, балаган, циркові трюки, плакатність, футуризм), що теоретично виправдовувалися як втілення народного стилю та протиставлення натуралізму. Значну увагу приділено питанням сценічної імпровізації, що розглядалась як засіб подолання літературності в театрі. Розглядається також питання адаптації класичної драматургії відповідно до ідеологічних потреб. З одного боку, зберігалася традиція реалістичного театру, з іншого — режисери були змушені осучаснювати твори[4, с. 103-115].

Серед визначних постатей Одеського театру кінця 1920-х — режисер Б. Глаголін, чия постановка «Полум'ярів» за п'єсою А. Луначарського поєднала офіційну ідеологію з театральним

авангардом. Вистава вийшла за межі стандартної пропаганди: конструктивістські декорації, фізично активна гра акторів, модерні танці — усе це створювало динамічне й видовищне сценічне дійство, що справило сильне враження на публіку [4].

Підготовка до прем'єри «Полум'ярів» супроводжувалась оригінальною рекламною кампанією. Б. Глаголін, тонко відчуваючи дух Одеси, влаштував яскравий перформанс із Rolls-Royce на Дерибасівській, чим привернув увагу до вистави. Прем'єра 7 листопада 1925 року стала гучною подією: вражали масштабні декорації, світлові ефекти, поява авто на сцені, енергійна гра акторів. Особливо відзначились Н. Ужвій та П. Нятко. Вистава змінила ставлення публіки до українського театру, довівши його професійний рівень [5, с. 250-253].

«Полум'ярі» стали не просто театральною подією, а частиною ширшого процесу боротьби за місце української культури в багатонаціональному просторі Одеси. Вистава, попри свою революційну тематику, підкреслила важливість мистецтва як автономного явища, здатного виходити за рамки політичних гасел і створювати справжню театральну магію. Б. Глаголін використав усі засоби, щоб зробити спектакль видовищним і сучасним, тому його успіх був закономірним.

Наступного сезону відбулася зміна керівництва : замість М. Терещенка театр очолив В. Василько, якій у 1925 р. одержав запрошення від керівництва Одеського українського Держдрами на постановку комедії « За двома зайцями», що базувалась на п'єсі Михайла Старицького. Вистава мала шалений успіх, захоплюючи яскравим видовищем та акторським ансамблем «зірок». Персонажі вистави, за задумом режисера, були перенесені з минулого до сьогодення [2].

У 1926 році 33-річний В. Василько очолив Одеську Держдраму та зосередив її репертуар на сучасній українській драматургії. Його постановка п'єси «97» Миколи Куліша стала знаковою для свого часу, передбачаючи трагедію Голодомору. Іншою важливою подією стала вистава «Захід» за Ісааком Бабелем (1927), яка відобразила напружену взаємодію мистецтва, суспільства та цензури [5, с. 333].

Особисто мені В. Василько близький тим, що вмів працювати не лише як режисер, а й як педагог. Його стиль — це школа роботи з акторами, ідея театру як живого організму. Це не лише «постановник», а людина, яка вмila бачити в колективі потенціал розвитку.

Художнє оформлення Й. Шпинеля викликало дискусії: його умовно-символічні рішення певним чином контрастували з натуралістичною режисерською постановкою. Проте загальна атмосфера вистави вразила глядачів, що забезпечило їй аншлаги [5, с. 335-336].

Одеська Держдрами 1928 , стає унікальним явищем українського театру, через поєднання авангардних пошуків з соціалістичним реалізмом. То був період активних експериментів, коли театр не лише відображав політичну дійсність, але й намагався зберегти мистецьку глибину. Постановки вирізнялися складними режисерськими рішеннями, новаторським оформленням сцени та глибоким психологізмом акторської гри.

Однією з найяскравіших вистав цього періоду став «Яблуневий полон», який продемонстрував у театрі поєднання політичної драми з ліричним сюжетом. Вільнер як режисер зосередився на темі кохання як фатального вибору, що суперечить революційним ідеалам. Ю. Шумський у ролі Зиновія створив образ інтелігента, розірваного між почуттям та обов'язком. Оформлення сцени Матковича, з його символічним яблуневим садом, підкреслювало контраст між внутрішнім світом героя та жорстокою дійсністю війни [5, с.327-332].

Театр у 1929 р , на мою думку, опинився в пастці двох векторів: художнього пошуку і партійної дисципліни. Йому вдалося протриматись на цьому балансі саме завдяки гнучкості митців, які, попри тиск, прагнули зберегти щось людське і справжнє в мистецтві [6, с. 8-9].

Центральною постаттю в ідеологічному спрямуванні театру став драматург Іван Микитенко, чий п'єси, зокрема «Диктатура», «Кадри» та «Справа честі», висвітлювали класову боротьбу та соціалістичне будівництво. Його творчість, в купі з п'єсами

Первомайського, сприяла формуванню радянського театру як пропагандистського інструменту партії [6, с. 9-10].

Театр активно працював над піднесенням свого мистецького рівня, проводячи творчі конференції, семінари та обмінюючись досвідом із провідними театрами. Розвиток театру супроводжувався збільшенням глядацької аудиторії, гастрольною діяльністю та тісною співпрацею з новими радянськими драматургами, зокрема Олександром Корнійчуком, чиї п'єси «Загибель ескадри» та «Платон Кречет» стали важливими в репертуарі.

Ідеологічна й мистецька трансформація театру відповідала загальним тенденціям соціалістичного реалізму та сприяла його інтеграції в радянську культурну систему [6, с.10-11].

Висновок. Розглянувши розвиток Одеського українського музично-драматичного театру імені В. Василька в період після Жовтневої революції дає змогу дійти висновку про вагомий вплив революційних змін на сферу культури та мистецтва в Україні. У цей час театр перетворюється на важливий інструмент ідеологічного впливу, прагнучи поєднати художнє вираження з новими соціальними вимогами часу. Зміни в керівництві театру, нові вистави та творчі пошуки відображають процеси радикальних трансформацій, пов'язаних із революційними ідеями. Незважаючи на труднощі, пов'язані з цензурою та ідеологічними обмеженнями, Одеський театр зробив важливий внесок у розвиток української театральної культури, започаткувавши новий етап у його історії, коли культура й мистецтво набули не тільки розважальної, а й виховної та ідеологічної функції. Радянський театр, зокрема український, не тільки відображав реалії політичного та соціального життя, а й активно брав участь у формуванні нових художніх ідеалів, водночас зберігаючи свою ідентичність в період ідеологічних змін.

Список використаних джерел

1. Одеса: культура. Історія, етно-групи. Театри, філармонія, цирк. URL: <https://www.hor.net.ua/uk/pamiatky-odessy/teatry-filarmonii-tsyryk/odeski-ukrayinskyi-muzteatr/>.

2. «Театру віддане життя»: 131 рік від народження творця і засновника театру імені Василя Василька. Одеське Життя. URL: https://odessa-life.od.ua/uk/article-uk/vasil-vasilko-130-richnicja-z-narodzhennja-vidatnogo-teatralnogo-mitcja?utm_source=chatgpt.com.
3. ТЕРЕЩЕНКО Марко Степанович. Тернопільщина. URL: <https://irp.te.ua/tereshchenko-marko-stepanovych/>
4. Терещенко М. Кризь лет часу. Київ : Мистецтво, 1974. 166 с.
5. УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР ХХ СТОЛІТТЯ/ Антологія вистав : підручник / ред. М. Грішина. Київ : Фенікс, 2012. 481 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0053545.pdf>.
6. Шостацький М. Десять років Одеського театру Революції. Одеська національна наукова бібліотека. Офіційний веб-сайт. URL: <https://odnb.odessa.ua/rarities/item/151#view>.

Matiienko Olena, a first-level of higher education student, majoring in 014 Secondary Education (History)

Savchenko Viktor, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of History of Ukraine

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

Odesa

THE PHENOMENON OF UKRAINIAN THEATRE IN ODESA: THE SEARCH FOR NEW REALITIES IN 1925-1929

Abstract. *The phenomenon of Ukrainian theatre in Odesa in 1925-1929 combined socialist realism and avant-garde. The article explores its repertoire, influence on society and scenographic innovations that shaped the Ukrainian theatre tradition. The Odesa State Drama Theatre became a centre of artistic and political search.*

Key words: *Odesa, theatre, revolution, culture, socialist realism, avant-garde.*

Електронне наукове видання

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2025. 250 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції **«Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень»**, яка відбулася **29 квітня 2025 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Матеріали подано в авторській редакції

Макетування: Яковлєва Д. Є.

Дизайн обкладинки: Засоба К. І.